

Bediüzzaman Risalelerde zayıf hadisleri neden kullanıyor? Bilgi verir misiniz?

Bu konuda açıklayıcı olacağına kanaat getirdiğimiz aşağıdaki makaleyi takdim etmek isteriz.

ZAYIF HADİSLE AMEL VE SAİD NURSI'NİN YAKLAŞIMI

Özet

Said Nursi'nin zayıf hadisle amel konusundaki görüşü, İslam âlimlerinin genelinin görüşüyle örtüşür. Ahkam ve itikad alanında zayıf hadisle amel geçerli olmamakla beraber, diğer alanlarda zayıf hadis göz ardı edilemez. Diğerleri gibi Said Nursi de hadisin zayıf veya sahih olmasının izafiliğine dikkat çekmiştir. Nursi, bazı hadislerin zayıf hatta mevzu olduğunun iddia edilmesinin onların doğru olarak anlaşılmasından kaynaklandığı görüşündedir. Nitekim o, özellikle bu tür rivayetlerin anlaşılmasıyla ilgili bir metodoloji ortaya koymuştur.

Giriş

Hadis ve sünnet ayırımına gitmek mümkünse de bu iki terimi aynı anlamda kullanmak da mümkündür.[1] Bu çalışmada söz konusu iki kavram eş anlamda kullanılacaktır. Dolayısıyla hadisten kastedilen, sünnetin tarifinde yerini bulan Allah Rasulü'nün (s.a.v) söz, fiil ve takrirleridir.[2]

Gerçekten Allah Rasulü'nün (s.a.v) sözleri ve davranışları, hatta değişik şekillerde tezahür eden olaylara yönelik tepkileri Müslümanların **ibadet, muamelat, itikat, ahlak** gibi değişik alanlardaki şekillenmelerinde farklı düzeylerde de olsa etki etmiştir. Bunda başta Kur'an-ı Kerim'in, Allah Rasulü'nün Müslümanlar için bahsedilen hususlardaki yerini konumlandırmasının büyük önemi vardır. Ayrıca Allah Rasulü (s.a.v) de bizzat kendisinin Müslümanlar için ne anlam ifade ettiğini net bir şekilde ortaya koymuştur.

Örnek kabilinden olmak üzere Al-i İmran Süresi 31. ve 32. ayetlerini verebiliriz. Nitekim bu ayet-i kerimelerde Allah (c.c) şöyle buyurmaktadır:

”قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ. قُلْ أَطِيعُوا اللَّهَ
وَالرَّسُولَ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَإِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْكَافِرِينَ. ”
seviyorsanız Allah gerçekten siz ,ki De” “ bana uyun ki, Allah da sizi sevsin ve suçlarınızı bağışlasın. Çünkü Allah çok esirgeyici ve bağışlayıcıdır. De ki: Allah'a ve Peygamber'e itaat edin. Eğer yüz çevirirlerse şüphe yok ki Allah kâfirleri sevmez.”[3]

Konuyla ilgili bir de hadis-i şerife yer verelim. Ebu Hureyre (r.a) dan rivayet edildiğine göre Allah Rasulü (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

«كُلُّ أُمَّتِي يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ إِلَّا مَنْ أَبَى»، قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ، وَمَنْ يَأْبَى؟ قَالَ: «مَنْ أَطَاعَنِي دَخَلَ الْجَنَّةَ، وَمَنْ عَصَانِي فَقَدْ أَبَى»

“Ümmetimin hepsi cennete girecek, ancak direten müstesna. Kendisine direten kimdir ey Allah'ın Rasulü?” denilince Nebi (s.a.v): Kim bana itaat ederse cennete girer. Bana isyan eden ise diretmış olur,”[4] buyurdular.

Yukarıda kısaca vurgulandığı üzere gerek bireysel düzeyde gerekse ümmet düzeyinde önemi inkâr edilemez olan hadisin, yaşam ve hayat tarzına dönüştürülmesinde âlimlerin karşılaştığı iki önemli problemden bahsedebiliriz. Birisi hadisin anlaşılması, diğeri ise onun sıhhatidir. Bazen bu iki durum bağımsız olsa da bazen birbiriyle bağlantılı da olabilmektedir. Büyük öneme haiz olan bu iki meseleyle de ilişkisi olan üçüncü bir mesele ise **zayıf hadisle amel** olmaktadır.

Hadisin sahih olmaması durumuyla ilgili olarak onun mevzu yani uydurma olması veya zayıf olması akla gelebilir. Biz bu çalışmamızda hadisin zayıf olması konusu üzerine odaklanacağız. Öncelikle genel olarak İslam âlimlerinin zayıf hadisle ilgili değerlendirmelerine yer vereceğiz. İkinci olarak ise Bediüzzaman'ın zayıf hadise yaklaşımına yer verilecektir.

1. Zayıf Hadis

Sahih veya hasen hadisler için gerekli özelliklerden en az birini taşımayan, dolayısıyla hasen mertebesine ulaşamayan rivayetlere **zayıf (zaîf)** denir.[5] Diğer bir ifadeyle **zayıf hadisler**, sahih veya hasen dışında kalan hadislerdir. Zayıf hadislerin çoğu, ravilerin kusuru yüzünden zayıf olanlardır. Bu tür zayıf hadislerden birkaçı şunlardır:

Mu'dal: Senesinde peşpeşe iki ravi düşmüş, **munkatı'**: senedi kesik, **müdelles:** ravisi ustaca gizlenerek nakledilen, **metrük:** hiçbir şekilde kabul edilmesi mümkün olmayan, **muallel:** kusurlu, **şaz:** makbul rivayete aykırı vb.[6]

2. Zayıf Hadisle Amel

Zayıf hadisle amel konusuna geçmeden önce bilinmesi gereken en önemli hususlardan birisi hadisin zayıf olup olmadığını tespit işinin içtihadı olduğudur. Diğer bir anlatımla izafiliğinin yani, bu tespitte bulunanlara göre değişkenliğinin olabileceğidir. Zira bir hadisin zayıf olup olmadığının en önemli hareket noktası olan, hadisi bizlere ulaştıran raviler hakkındaki sahih veya zayıf hükmü, âlimlerin ferdi içtihatlarına dayanmaktadır. Birine göre zayıf olan bir ravi diğerine göre sika, birine göre zayıf olan bir hadis diğerine göre sahih veya hasen olabilir.[7]

Bu konuda dikkate alınması gereken diğer bir mesele, zayıf isnadlı bir hadis görüldüğünde o hadisin metninin de zayıf olduğuna hükmetmekte acele edilmemesi

gerektiğidir. Çünkü başka tariklerden sahih olarak gelmiş olabilir.

Son olarak zayıf hadislerin zayıflık bakımından eşit olmadığı göz önüne alınmaz ise hatalı davranılmış olacağı unutulmamalıdır. Gerçekten bazı hadislerin zayıflığı şiddetli iken bazılarının zayıflığı hafiftir.[8]

Hiçbir ayırım yapmadan zayıf hadisle amel edilemeyeceği görüşünde olanlar bulunmakla birlikte[9] belirli şartlarla, belirli konularda amel edilebileceğini söyleyenler de bulunmaktadır. Nitekim el-Külliyât müellifi Ebu'l-Bekâ (ö. 1095/1684) **“fazilet ve menakıb konusunda zayıf hadisin delil olduğunda ittifak vardır”** demektedir. Bahsedilen alanda zayıf hadisin delil kabul edilmesinin alimlerin zayıf hadisle müçtehidin, içtihadı bir hükmü ispatta ona tutunmasının caiz olmadığı, hiçbir meselede görüşünün dayanağı ve içtihadının illeti / menatı yapmasının caiz olmadığı şeklindeki görüşleriyle çatışmadığını belirtir. Hatta o, fazilet konusunda zayıf hadisle amel etmenin müstehab olmasına bahsedilen durumun aykırı olmadığını tekrar belirtir.[10]

Aslında Sünnî hadis usulünde, zayıf hadisin tanımından çok onunla amel edilip edilemeyeceği konusu tartışılmıştır. Bu bağlamda rivayetler fezâil ve ahkâm hadisleri başlıkları altında ikiye ayrılmıştır. Muhaddisler, akaid ve ahkâma dair konularla ilgili olmamak şartıyla rivayetinde bir sakınca görmemişler; mevâiz, kıssalar, amellerin faziletleri gibi terğib-terhîb konularında yahut tefsir ve megazîye ilişkin hususlarda hadis rivayet ederken daha hoşgörülü bir tutum ortaya koymuşlardır. Klasik dönem âlimlerinin zayıf hadisle amel hususunda gösterdiği müsamahaya çağdaş dönemde, özellikle Selefî din anlayışının yeniden yükselişe geçmesiyle şiddetli eleştiriler yöneltilmiştir.[11]

Dikkat çekmek istediğimiz önemli bir nokta bir hadisin zayıflığını tespit ile zayıf hadisle amelin birtakım farklılıklar içerdiğidir. Nitekim Selahattin Polat'ın *“Zayıf Hadislerle Amel”* başlıklı makalesinde yer alan şu ifadeler bu hususu çok güzel dile getirmektedir:

“Fakat muhaddisler ile fukaha'nın, hadisleri değerlendirme metotlarındaki önemli bir incelik gözden kaçmamalıdır. Muhaddisler kendi ölçülerine göre hadisin bize ulaşmış olup olmadığına bakarlar. Şartlarına uymayan hadisi merdud sayarlar; fukaha ise bir konuda hüküm verirken, delilleri sadece o konu ile ilgili hadis değildir. Muhaddislerce merdud sayılan bir hadisin metninin muhtevası; İslam'ın genel kaideleri, kıyas, istihsan, selefin veya çoğunluğun ameli, seddü'z-zerayi, umümu'l-belva, maslahat, istishab vs.” gibi delil ve karinelerle takviye ediliyorsa fukaha o hadisin muhtevasına uygun hüküm verebilmektedirler. Yani bu hadisin diğer delillerle çelişmesine ve uyuşmasına göre genel bir değerlendirmesini yapmaktadırlar. Böylece bazı durumlarda karinelerle desteklenen zayıf hadisle amel edilmiş olmakta, bazı durumlarda da zayıf hadis, o hükme varılırken göz önüne alınmış delillerden sadece birisi olmaktadır. Yani zayıf hadis asıl değil tali bir delildir. Bazen de zayıf hadis nazarı itibara alınmadan diğer delillerden bir hüküm çıkarılmış, tesadüfen bu hüküm zayıf bir hadisin muhtevasına uygun düşmüştür. Bu hükmü ve

o zayıf hadisi görenler ilk bakışta bu hükmün o zayıf hadisten çıkmış olduğunu zannedebilirler. Nitekim mezheplerini tesis ederken delillerini belirtmeyen mezhep imamlarının daha sonra, hangi delillere dayanarak hüküm verdikleri araştırılıp tespit edilmeğe çalışılırken böyle yanlış anlamalara düşülmüş olabilir. Daha sonraki âlimlerin istidlal yoluyla mezhebin delili olarak zikrettikleri hadislerin, hakikaten mezhep imamı tarafından kullanıldığı şüphelidir. Diğer taraftan, fakihlerin ve mezhep imamlarının delil olarak kullandıkları hadislerin sahih senetlerini bulamayabiliriz. Bu durum o hadisin o fakihe de sahih senetle ulaşmadığını göstermez. Kitaplarda sahih bir senedine rastlayamadığımız halde, imamlara kendilerine has sahih isnatlarla ulaşılmış hadisler olabilir. Böyle bir durumda fakihin zayıf hadisle amel ettiğini zannederek yanlış bir kanaate düşebiliriz.

Zayıf hadisle amel meselesinde dikkat edilmesi gereken en önemli husus, bir hükmün zayıf bir hadise uygunluğundan, o hükmün sadece o hadisten çıkarıldığı neticesine varılmasının yanlış olacağıdır. Daha açık ifadeyle fukaha, bütün zayıf hadisler karşısında amel edilir veya edilmez diye genel ve toptan bir tavır takınmamışlar her olayı ve hükmü ayrı ayrı değerlendirmişler, bazılarında zayıf hadisle amel etmişler, bazılarında etmemişlerdir. Zaten bu durum sadece zayıf hadisler için değil, sahih hadisler için de geçerlidir. Değişik sebeplerde fukahanın amel etmediği sahih hadisler mevcuttur. Şu hâlde âlimlerin zayıf hadisle amel edilip edilmeyeceği şeklindeki görüşleri değerlendirilirken yukarıda verdiğimiz ölçüler gözden uzak tutulmamalıdır”.[12]

3. Said Nursi'nin Zayıf Hadise Yaklaşımı

Bu başlık altında Bediüzzaman'ın eserlerinde yer alan ve hakkında zayıf iddiası bulunan hadisler tek tek ele alınıp değerlendirilme yoluna gidilmeyecektir. Daha çok onun zayıf hadise yaklaşımını gösteren ilke niteliğindeki yaklaşımlarına yer verilecektir. Zaman zaman ilke niteliğindeki bu yaklaşımı ortaya konulurken bazı hadisler ve konular bağlamındaki değerlendirmeleri de söz konusu edilecektir.

Bediüzzaman'ın ifadelerinden zayıf hadisi **fezail**[13] ve **menakıbt**a[14] delil kabul eden **genel görüşten ayrılmadığı** görülür. Nitekim Mehdi ile ilgili rivayetlere yapılan itirazlara cevap verirken bahsedilen değerlendirmeye rastlamaktayız. Mehdi ile ilgili Risale-i Nur eserlerinde yer alan hadislerle yapılan itirazlardan birisi şu şekildedir: “Bunların zayıf ve muztarip olduğunda ittifak vardır. İmam-ı Şâfiî değil mevzuu, mürseli de kabul etmediği halde, Said Şâfiî iken bunları kavl etmesinin hikmeti anlaşılmalıdır.”[15]

Görüldüğü üzere Mehdiyle ilgili hadislerle Said Nursi'nin yer vermesine itiraz iki noktadan temellendirilmektedir. Birisi bu hadislerin zayıflığı ve muztarip[16] olmasında ittifak bulunduğudır. Diğeri ise Said Nursi'nin Şafii mezhebinden olmasına rağmen İmam Şafii'ye aykırı olarak zayıf hadisleri delil kabul etmiş olmasıdır.

Nursi bu iki iddiaya şu şekilde cevap vermektedir:

“İttifak olmadığına bin seneden beri ehl-i hadîs ve ümmetçe bu hakikatın devamı kat’î bir delildir. Bu da hatâ içinde bir hatâdır. Hem İmam-ı Şâfiî mürsel ve zayıf hadîsleri ahkâm-ı şer’iyede hüküm çıkarmak için hüccet tutmuyor. Yoksa -hâşâ- ümmetçe kabul edilen hakikatli hadîsleri ahkâmında değil, fezâil-i a’mâlde ve hâdisât-ı islâmiyede hüccetlerini ve delâletlerini kabul etmiştir.”[17]

Şafii kaynaklarına bakıldığında farklı görüşler olsa da zayıf hadisle amel konusunun genel olarak Said Nursi’nin belirttiği şekilde olduğu görülmektedir.[18] Mürsel hadislerle ilgili de kısaca bilgi vermek gerekirse, Ebu Hanife ve Malik, mürsel hadisi kayıtsız şartsız kabul eder ve onu müsned hadis derecesinde görürler. Onlara göre takdim, ravilerin kuvvetine bağlıdır. Hatta bu iki müçtehit, tebe-i tabiinin mürselini de delil olarak kullanırlar. İmam Şafii ise, mürsel hadisi kabul ederken birtakım şartlar ileri sürmektedir.[19]

Daha önce de vurgulandığı üzere Mehdi ile ilgili Risale-i Nur'da yer verilen hadislere iki yönden itiraz edilmekteydi. Bunlardan birincisi bu hadislerin zayıf ve muzdarip olduğunda ittifak olduğu iddiasıdır. Nursi bu iddianın doğru olmadığını iki gerekçeye dayandırmaktadır. İkinci gerekçe önce dile getirilecek olursa o da İslam ümmetinin Mehdi anlayışını devam ettirmiş olmasıdır.

Said Nursi’nin de belirttiği üzere Mehdi ile ilgili hadislerin zayıflığında ittifak edilmiş olsaydı İslam alimleri arasında Mehdinin kabulüyle ilgili görüşlerin olmaması gerekirdi, oysa İsmail Hakkı İzmirli’nin de belirttiği üzere konu geçmişten beri tartışmalıdır. İzmirli, konunun tartışmalı olduğuna temas etse de konunun başında **“Mehdi meselesi her asırda bütün Müslümanlar arasında yaygın olarak bilinen bir konudur.”**, demektedir.[20] Günümüzde de Mehdi ile ilgili rivayetleri kabul edenler ve etmeyenler vardır.[21]

Hadis tekniği açısından söz konusu hadislerin bütünü zayıf olmadığını ve bu konuda bir ittifak olmadığını ortaya koyan en önemli husus Diyanet İslam Ansiklopedisi “Mehdi” maddesinde de yer verildiği üzere *Mâlik b. Enes, Buhârî ve Müslim* gibi titiz davranan hadis âlimleri mehdî kelimesinin geçtiği rivayetlere yer vermezken *Ahmed b. Hanbel, İbn Mâce, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Hâkim ve Taberânî* gibi muhaddisler eserlerinde bu tür rivayetleri nakletmiş[22] olmalarıdır. Örnek kabilinden vermek gerekirse Tirmizi, *Kitabu’l-Fiten* başlığı altında Mehdi ile ilgili rivayetlerin yer aldığı babta bu konuya yer vermiştir. Bab altında iki hadise yer vermiş, bu iki hadisle ilgili olarak da *“hasen, sahih”* değerlendirmesinde bulunmuştur.[23]

Mehdi ile ilgili rivayetleri kabul etmeyenlerin bu retlerinin temelinde sadece hadislerin senetleri ile ilgili zayıflık iddiası söz konusu değildir. Konunun makul bir zemine oturtulamaması da yatmaktadır.[24] Aslında Nursi’nin **“Yoksa -hâşâ-**

ümmeğe kabul edilen hakikatli hadîsleri...” ifadesi konunun bu yönüne cevap niteliğindedir. Yani Nursi’ye göre Mehdi ile ilgili hadisler konuyla ilgili birtakım gerçekleri ifade etmektedir.[25]

Buraya kadar konu Mehdi ilgili hadisler özelinde ele alınmış olsa da aslında genel olarak hadisin zayıflığı ve hatta mevzu addedilmesi gibi konuların hadisin senedinin yanın da onların doğru anlaşılmasıyla da ilgisi bulunmaktadır. Hatta sened itibarıyla sahih hadislerle bile amel edip etmemedeki farklı yaklaşımların diğer ifadeyle değişkenliğin temelinde bazen bu durum yatmaktadır. Aslında Mecellenin külli kaideleri içinde de yer aldığı üzere esas olan **“Kelamın i’malî ihmalinden evladır.”**[26] prensibidir. Yani bir söze bir anlam verilebiliyor ve yorum yapılabiliyorsa, öncelik buna verilmelidir. Yoksa onu yok saymaya değil. İşte Nursi buradan hareketle hadisleri yorumlamakla ilgili bir metodoloji ortaya koymuştur.

On iki asıl şeklinde ortaya koyduğu metodoloji ile ilgili şu ifadeleri bu asılların onun nazarındaki yerini ortaya koyması açısından önemlidir:

“Sevr ve hût’a dair sorduğun sualin bazı risalelerde cevabı vardır. O nevi suallere göre cevap, [Yirmi Dördüncü Sözün Üçüncü Dalında](#) 'On İki Asıl' namıyla on iki kaide-i mühimme beyan edilmiştir. O kaideler ehâdis-i Nebeviyeye dair muhtelif tevilâta dair birer mihenktiler ve ehâdis-e gelen evhâmı def edecek mühim esaslardır.”[27]

“Kıyâmet alâmetlerinden ve âhir zaman vukuâtından ve bâzı amâlin fazîlet ve sevaplarından bahseden ehâdis-i şerîfe güzelce anlaşılmadığından, akıllarına güvenen bir kısım ehl-i ilim, onların bir kısmına zayıf veya mevzu demişler. İmânı zayıf ve enâniyeti kavî bir kısım da inkâra kadar gitmişler. Şimdi tafsile girişmeyeceğiz. Yalnız, ['On İki Asıl'](#)ı beyân ederiz.”[28]

Yine Nursi’nin on iki asıl içinde yer alan şu ifadeleri de bahsedilen metodolojinin gerekçelerinden kabul edilebilir:

“Netice-i Kelâm: Ey insafsız ve dikkatsiz ve imânı zayıf, felsefesi kavî, hodbîn, münekkîd adam! Şu 'On Asıl'ı nazara al. Sonra sen, hilâf-ı hakikat ve katî muhâlif-i vâki’ gördüğün bir rivâyeti bahane ederek, ehâdis-i şerîfeye ve dolayısıyla Resûl-i Ekrem Aleyhissalâtü Vesselâmın mertebe-i ismetine hâlel verecek îtiraz parmağını uzatma! Zîrâ, evvelâ o 'On Asıl'ın on dairesi seni inkârdan vazgeçirir. 'Hakiki bir kusur varsa, bize âittir.' derler, hadîse râcî olamaz. 'Eğer hakiki değilse senin sû-i fehmine

âittir.' derler."

"Elhâsıl, inkâr ve redde gitmek için, şu '**On Asıl**'ı tekzib ve iptal etmek lâzım gelir. Şimdi insafın varsa, bu on usûlü kemâl-i dikkatle düşündükten sonra, o aklın hilâf-ı hakikat gördüğü bir hadîsin inkârına kalkışma. '**Ya bir tefsiri, ya bir tevili, ya bir tâbiri vardır.'** de, ilişme." [29]

Onuncu aslın sonundaki bu değerlendirme aslında bütün asıllar açısından bir değerlendirme kabul edilebilir. Said Nursi'nin sert bir üslup kullanıyor olması belki de onun hadisleri zayıf, mevzu şeklindeki değerlendirmeler ve bu değerlendirmeye bağlı olarak da birçok hadise olumsuz yaklaşımda aceleci olunmasına yönelik bir tepkidir.

Bu izahlardan sonra Nursi'nin hadisleri anlama problemine yönelik oluşturmuş olduğu ilkeleri zaman zaman değerlendirmeler de yaparak şu şekilde verebiliriz:

Nursi **birinci asılda** Mehdi ve Süfyan gibi çok meselelerde ihtilafların olması ve bu konudaki rivayetlerin farklılıklar ve zıt hükümler içermesini imtihan hikmetine bağlar. Zira onun anlatımına göre;

"Din bir imtihandır, bir tecrübedir; ervâh-ı âliyeyi, ervâh-ı sâfileden tefrik eder. Öyle ise, ileride herkese göz ile görülecek vukuâtı öyle bir tarzda bahsedecek ki, ne bütün bütün meçhûl kalsın, ne de bedihî olup, herkes ister istemez tasdike mecbur kalsın. Akla kapı açacak, ihtiyârı elinden almayacak. Zîrâ, eğer tamamen bedâhet derecesinde bir alâmet-i Kıyâmet görülse, herkes tasdike muztar olsa, o vakit kömür gibi bir istidad, elmas gibi bir istidad ile beraber kalır. Sırr-ı teklif ve netice-i imtihan zâyi olur."[30]

İkinci asılda kanaatimizce önemli bir konuya parmak basılmaktadır. O da İslam'la bağlantısı kurulacak konuların ve bunların içerdiği hükümlerin, bilgilerin her birisinin gerek ayetlerle gerekse hadislerle bağlantısı kurulurken aynı düzeyde olmak zorunda olmadığıdır. O bu meseleyi şöyle dillendirmektedir:

"Mesâil-i İslâmiyenin tabakâtı vardır; biri bürhan-ı katî istese, diğeri bir zann-ı gâlibî ile iktifâ eder, başkası yalnız bir kabul-ü teslimî ve reddetmemek ister. Öyle ise, esâsât-ı imâniyeden olmayan mesâil-i fer'iyeye veya vukuât-ı zamâniyenin herbirinde bir iz'ân-ı yakîn ile bir bürhan-ı katî istenilmez. Belki, yalnız reddetmemek ve teslimiyetle ilişmemektir."[31]

Nursi'nin bir konunun İslam açısından değerlendirilmesi ile ilgili olarak yukarıdaki ifadelerini konunun anlaşılmasına yardımcı olacağı kanaatiyle delilden, onların ifade ettikleri şey olarak farklı bir anlatımla ele almak da mümkündür. Öncelikle şunu belirtmekte fayda vardır. Bir meseleyi ortaya koyan nakli delillerin iki yönü vardır ki bu iki yön onların ortaya koyduğu meseleye kuvvet kazandırır. Bunlardan birisi delilin sahibine aidiyeti ki buna nassın sübutu da denilmektedir. Diğer ise delilin yani nassın konuyu ifade etmedeki netliği, buna da nassın delaleti denilir. Kur'an ve Sünnet nasları yani ayetler ve hadisler bu konuda farklılıklar gösterirler.[32] Bu farklılıklar da onlardan elde edilen hükümlere yansır. Mesela Hanefiler, bir fiilin yapılmasını kesin ve bağlayıcı tarzda gösteren delil kat'i ise buna farz, zanni ise vacip demektedirler. **Farzı inkâr kişiyi dinden çıkarır, tekfir sebebi olur. Vacibi inkârı ise kişiyi dinden çıkarmaz.**[33]

Görüldüğü üzere bir meselenin imani bir mesele diğer ifadeyle inkârı kişiyi küfre sokan bir mesele olabilmesi için onu ortaya koyan delilin veya bürhanın kati olması gerekir. Bunun dışındakilerin ise böyle bir zorunluluğu yoktur. Hele ahkâmla alakalı olmayan tarihte meydana gelmiş veya geleceğinden bahseden nakillerde ise böyle bir zorunluluk yoktur. Mesela 19. yüzyılın II. yarısında Anadolu'ya gelen İngiliz asıllı W.J. Hamilton'un günlüğüne tarihi anlatımlarda yer verilir. Hamilton bir İngiliz olması sebebiyle taraflı olması ihtimali vardır. Ne kadar doğru bir insan olduğu da çok araştırılmış değildir. Hadis rivayetlerinde gerek raviyle ilgili gerekse metinle ilgili esaslar bu şahısla ilgili olarak pek gündeme getirilmez. Bütün bunlara rağmen onun anlattıklarına tamamen ilgisiz kalınmaz.[34]

Buraya kadar anlatılanlardan Nursi'nin zayıf hadisleri meğazi[35] ve ileride gelecek olaylar vb. konularda dikkate aldığını gördük. Onun aynı zamanda doğru anlaşılmadığından birçok rivayete zayıf veya mevzu denilmesinden de rahatsız olduğu anlaşılmaktadır. Ama bütün bunlar onun her rivayeti de olduğu gibi kabul ettiği anlamına gelmemektedir. Zira bazı rivayetlerde yer alan ve izahı mümkün olmayan hususlarla ilgili de tespit bulunmaktadır. Onun bu yaklaşımını doğrunun içine karışmış yanlış ayıklama işlemi olarak değerlendirmek mümkündür. Üçüncü, dördüncü ve beşinci asıllar bu şekilde hadis metninden olmayıp, sonrakiler tarafından hadis metninden zannedilen ifadelerin hadis metninden ayıklanmasına yöneliktir.

Nitekim o, **üçüncü asılda** bazı rivayetlerdeki realiteye aykırı bilgilerin kaynağının Sahabe döneminde Müslüman olan Yahudi ve Hristiyan âlimler olduğuna temas etmektedir. Bu kişilerin eski bilgilerinin kendileriyle beraber Müslüman olmasından bahseder. Böylece realiteye aykırı eski bilgilerinin İslamiyetin malı olarak tevehhüm edildiği tespitinde bulunur.[36]

Nursi'nin yaklaşımında geçerli olan, bu şekildeki bilgilerle irtibatlandırılan rivayetleri reddetmek yerine bu yanlış bilgilerin tespit edilip bu kısmın reddedilmesidir.[37]

Dördüncü asılda ise hadis metninden olmayan, hadis ravilerinin bazı sözleri ve istinbat ettikleri manaların hadis metninden zannedildiğine dikkat çekilmektedir. Hâlbuki insan hatasız olmadığı için realiteye aykırı bazı sözleri ve çıkarımları olabiliyor. Hadisin aslından olmayan bu fazlalıklar hadisten zannedilerek hadisin zayıflığına hükmedilebiliyor.[38] Nursi'nin genel olarak hadisleri değerlendirme tekniğine bakıldığında ona göre yapılması gerekenin, bu fazlalıkları tespit edip, metnin hadis olan kısmını anlamlandırmaya çalışmak olduğu söylenebilir.

Nursi'nin **Beşinci asılda** belirttiği üzere aslında hadis metninden olmayıp daha sonra hadis metninden zannedilen diğer bir mesele de, ilhama mazhar olan bazı hadisçilerin anladığı manaların hadis metninden zannedilmiş olabilmesidir. Oysa bazı arızalar sebebiyle ilham-ı evliyada hata ve gerçeğe aykırılık olabilir.[39]

Altıncı ve Yedinci asıllarda direkt hadis metinlerini anlamayla ilgili bir probleme parmak basılmakta ve çözümü dile getirilmektedir. Altıncı asılda hadislerde geçen atasözü ve deyimlere yer verilmektedir. Nursi'ye göre hadislerde geçen atasözü ve deyimlerin hakiki manalarında hata olabilir. Buradaki hata insanların bu deyimleri bu şekilde kullanmaları ve sonraki nesillere aktarmalarından kaynaklanır. Zaten doğru olan da onların hakiki manalarını dikkate almak değildir. Doğru olan ne amaçla kullandıklarını tespit etmeye çalışmak ve hadisleri bu doğrultuda anlamlandırmaktır.[40]

Fıkıh usulünde yer aldığı üzere bir kelime, kendisi için konulduğu manada kullanılıp kullanılmaması yönünden hakikat, mecaz, sarîh ve kinaye kısımlarına ayrılmaktadır.[41] Bir kelimeye ait bu mana türlerinden hangisinin kastedildiğini tespit önemli bir meseledir. Mecelle'nin 60. maddesinde belirtildiği üzere hakiki manayı anlamak mümkün olmadığında kelimenin mecazi manasına gidileceği[42] bir ilke olarak kabul edilmektedir. Ancak Nursi'nin de yedinci asılda belirttiği üzere her zaman rivayetlerde yer alan kelimelerin anlaşılmasında söz konusu ilkenin başarıyla uygulandığı söylenemez. Nitekim onun da belirttiği gibi **“Pek çok teşbih ve temsiller bulunuyor ki, mürûr-u zamanla veya ilmin elinden cehlin eline geçmesiyle hakikat-i maddiye telâkkî ediliyor. Hataya düşer.”**[43]

Gerçekten hadislerde yer alan teşbih ve temsillerin birer teşbih ve temsil olduğunun farkına varılmayıp hakiki manaları verilmeye çalışılırsa, realiteye aykırı manalar ortaya çıkacaktır. Bu da hadisin akla aykırı olduğu, dolayısıyla zayıf ve mevzu iddialarına kapı açacaktır. Said Nursi Yedinci asılda konuyla ilgili iki rivayeti örnek olarak vermekte ve bunlarda yer alan teşbih ve temsillerden hareketle o iki rivayeti yorumlamaktadır. Söz konusu rivayetlerden birisi **“Arz, sevr ve hût üzerindedir.”**[44] hadisidir. Diğeri ise; **“Bir vakit huzur-u Nebevîde derin bir ses işitildi. Resûl-i Ekrem Aleyhissalâtü Vesselâm ferman etti ki: 'Bu gürültü, yetmiş senedir yuvarlanıp, tâ ancak bu dakika cehennem dibine düşen bir taşın gürültüsüdür.'”**[45] şeklindeki Allah Rasulü'nün (s.a.v) ifadesidir.[46]

Sekizinci asılda naslarda kıyametin vaktinin net belirtilmemesinin ve yakın olarak

ifade edilmesinin, her asırda hemen hemen alametlerinin çıkmış olduğu kanaatinin oluşmasının özellikle de sahabenin bu yöndeki bakışlarının nasıl değerlendirilmesi gerekeceği üzerinde durulmuştur. Diğer taraftan Deccal ile ilgili rivayetlerin bir kısmının dünyanın farklı yerlerindeki gece gündüzün uzunluklarıyla, özellikle kuzey kutbuyla, bazılarının ise tren ve televizyon gibi teknolojik gelişmelerle bağlantılı olduğu yönünde yorumlar yapmaktadır. Bu açıklamalar gösteriyor ki özellikle Mehdi, Deccal vb. konulardaki rivayetler İslam'ın bütün dönemleriyle alakalı olduğu ve bütün bu dönemlere yönelik amaç ve hikmetler içerdiği için ilgili rivayetleri yorumlarken bu durumlar dikkate alınmalıdır. Bu tür rivayetlerin her asırdaki Müslümanları uyarmak ve uyanık tutmak gibi bir hedefi olması sebebiyle, Allah Rasulü tarafından her asra uyarlanabilecek şekilde kapalı olarak ifade edilmişlerdir. Sekizinci asılda Ye'cüc, Me'cüc ve sedle ilgili naslara yönelik itirazlara cevaplar verilmektedir. Bu cevaplarda, çekirge felaketlerinin aniden ortaya çıkması gibi toplumlar içinde potansiyel varlığını sürdüren sosyolojik olayların da aniden gelişip ortaya çıkabileceğine dikkat çekilmektedir.[47]

Dokuzuncu asılda "Dünyanın Cenâb-ı Hakkın yanında bir sinek kanadı kadar kıymeti olsa idi, kâfirler bir yudum suyu ondan içmeyecek idiler."[48] rivayeti ile amellerin faziletlerine yönelik hadislerin anlaşılması üzerinde durulmaktadır. Özellikle birinci rivayetle ilgili olduğunu söyleyebileceğimiz değerlendirmesinde Nursi şöyle demektedir: **"Mesâil-i imâniyeden bir kısmın netâici, şu mukayyed ve dar âleme bakar, diğer bir kısmı geniş ve mutlak olan âlem-i âhirete bakar."** Nursi'ye göre varlık alemi ve ilgili naslar değerlendirilirken konunun ve değer yargılarının dünya ve ahiret bağlantıları çok doğru anlaşılmalıdır. Meselenin bu yönü anlaşılmadan ilgili nasları doğru anlamak mümkün olamayacaktır.[49]

Bu asılda, bazı sürelerin Kur'an-ı Kerim'le veya onun belirli oranıyla kıyaslanması şeklindeki rivayetlerin anlaşılmasına yönelik değerlendirmelerde bulunmaktadır. Amellerin fazilet ve sevaplarıyla ilgili hadis-i şeriflerin bir kısmı bazı amellerin yapılmasına bazılarının da sakındırılmasına uygun bir tesir kazandırmak için belağatlı bir anlatım metoduyla gelmiştir, denilmektedir. Bunlardaki belağata dikkat etmeyen veya buradaki belağatı anlamamış olanlar diyebileceğimiz bazı kişiler, bu rivayetlerin gerçek anlamlar içermediği, tam tersine abartılar içerdiği kanaatine varmışlardır.

Nursi'nin bakış açısına göre bu rivayetlerde abartı ve ölçsüzlük söz konusu değildir. Tam tersine ona göre tohumlar ve onlardan ortaya çıkan sümbüller örnekleriyle de açıkladığı şekliyle Kur'an harflerinin her bir harfinin normal olarak bir sevabı bulunmakta, değişik bir takım şart ve durumlara bağlı olarak bu sevap kat kat olabilmektedir. Dolayısıyla Kur'an'ın harflerinin her birisinin normal sevabı bir nevi hadislerce bir ölçü haline getirilmiş, buradan hareketle belirli şart ve durumlarda bu sevabın nasıl kat kat olabileceği yönünde zihinlerde bir hesaplama sistemi oluşturulmuştur. İlgili yerdeki anlatımı üzere değerlendirildiğinde bu rivayetlerin ince, güzel ve aynı zamanda gerçek manaları taşıdıkları anlaşılır. Bu rivayetlerde geçen sevaplarla ilgili miktarların, mübalağalı ve ölçsüz olmadığı görülür.[50]

Onuncu asılda "Kim iki rekât namazı filân vakitte kılsa, bir hac kadardır."[51] örneklemede olduğu gibi, belirli zamanlarda yapılan ibadetlerin sevaplarıyla ilgili yaklaşım tarzının nasıl olması gerektiği üzerinde durulmaktadır. Nursi bu neviden olan rivayetlerin imkân itibarıyla genellik ifade ettiğini[52], gerçekleşme itibarıyla ise herkesi kapsamadığını şöyle dile getirmektedir:

"İşte iki rekât namaz bâzı vakitte bir hacca mukabil geldiği hakikattir. Her bir iki rekât namazda bu mânâ külliyyet ile mümkündür. Demek şu nev'deki rivâyetler, vukuu bilfiil dâimî ve küllî değil. Zîrâ, kabulün mâdem şartları vardır; külliyyet ve dâimîlikten çıkar. Belki, ya bilfiil muvakkattır, mutlaktır veyahut mümkündür, külliyyedir. Demek şu nevi ehâdisteki külliyyet ise, imkân itibarıyla."[53]

Akla, hadislerde bu şekilde bir ifade tarzının neden kullanıldığı, sorusu gelebilir. Aslında daha önce de bazı yerlerde belirtildiği üzere kısa bir cevap vermek gerekirse mükellefleri teşvik etmektir diyebiliriz. Said Nursi bu durumu kendi üslubuyla şöyle dile getirmektedir:

"Ekser tâife-i mahlûkatta olduğu gibi, ef'âl ve a'mâl-i beşeriyede bâzı hârîka ferdler bulunur. O ferdler, eğer iyilikte ileri gitmişse, o nevilerin medâr-ı fahrlarıdır; yoksa, medâr-ı şeâmetleridir. Hem, gizleniyorlar; âdetâ birer şahs-ı mânevî, birer gâye-i hayal hükümüne geçerler. Sâir ferdlerin her birisi o olmaya çalışır ve o olmak ihtimâli var. Demek o mükemmel hârîka ferd, mutlak, mübhem bulunup, her yerde bulunması mümkün. Şu ibhâm itibâriyle, mantıkça kazıye-i mümkününe sûretinde külliyyetine hükmedilebilir. Yani, her bir amel şöyle bir netice verebilmesi mümkündür."[54]

Nursi'nin ifadesince, istenilen şeylerde, bahsedildiği gibi bir üslub kullanıldığı gibi sakındırılması gerek hususlarda da aynı üslubun geçerliliğinden bahsedilebilir.[55]

Onuncu asılda üzerinde durulan diğer bir husus, **"Bunu kim okursa ona Musa ve Harun'un sevabı kadar verilir."**[56] tarzındaki rivayetlerdir. Örneklerle açıkladığı üzere bu tür rivayetlerde kastedilen gerçekten Musa (a.s) ve Harun'a (a.s) ait sevaplarının realitedeki miktarının tamamı değildir. Teşviğin muhatabı olan kişinin zihin ve hayal dünyasında hayal ettiği Musa ve Harun aleyhimüsselama ait miktarın verileceğidir. Sevap ve faziletin nur aleminden olduğuna vurgu yapan Nursi, nur aleminde bir alemin, bir zerreye sığabileceğini belirtir. Onun ifadesince, nasıl ki bir zerrecik bir şişede, gökteki yıldızlarla beraber görünebilir. Öyle de, halis

bir niyyet ile şeffaflık kazanan bir zikir veya ayet içinde gökler büyüklüğünde nurani sevap ve fazilet yerleşebilir.[57]

On Birinci asılda Kur'an-ı Hakim'in müteşabihatı olduğu gibi hadislerin de müteşabih ifadeler içerenleri olduğu belirtilmektedir. Müteşabih olan ifadeler tevil edilebiliyorsa tevil edilir, edilemiyorsa reddedilmez, teslim olunur. Ayetlerde müteşabih olduğu gibi hadislerde de müteşabih olduğu dikkate alınmaz ise, anlam verilemeyen hadislerin zayıf veya mevzu olduğu şeklinde yanlış sonuçlara gitmek ihtimali vardır. Elbette bu tevillerin doğru yapılabilmesi için de Nursi'nin uyuyan adam ile uyanık adam örneklemesinde olduğu gibi, farklı bir disiplin olan felsefenin ölçüleri esas alınmamalıdır. Yine söz konusu tevilleri yapanın da kalben uyanık olması gerekir. Zira Nursi'nin ifadesince: **“İşte bu nevmâlûd nazar-ı gaflet ve fikr-i felsefe elbette hakàik-ı nübüvveti mihenk olamazlar.”** [58]

On İkinci asılda Kur'an ve Sünnet kaynaklı ilimlerin bakış açısı denilebilecek bakış açısıyla felsefenin bakış açılarının farklı olduğu, dolayısıyla felsefenin bakış açısı ve değer ölçüleriyle İslami ve imanî meseleleri değerlendirmenin doğru bir yaklaşım tarzı olmayacağına vurgu yapılır. Nursi'ye göre nübüvvetin, tevhidin ve imanın bakış yönü vahdet, ahiret ve uluhiyet olduğu için hakikatleri bu doğrultuda görür, değerlendirir. Felsefeciler ve felsefe ise kesrete, sebeplere ve tabiata bakar, değerlendirmesini bu doğrultuda yapar. Görüldüğü üzere bakış noktaları farklı birbirinden farklıdır. Aynı zamanda amaç yönünden de aralarında tam bir örtüşme söz konusu değildir. Felsefecilerin en büyük maksadı, imanla ilgili ilimleri ifade eden usulu'd-din ve kelamla meşgul olan alimler açısından belki de dikkate alınmayacak kadar küçük ve önemsizdir.[59]

Said Nursi'ye göre felsefeciler, mevcudatın mahiyetinin ayrıntılarında, özelliklerini inceliklerinde çok ileri gitmişlerdir. Ancak onlar, ilahi ve uhrevi yüksek ilimlerde sıradan bir müminden geridirler. Bu sırrı anlamayanlar, hakikatleri araştırıp bulan İslam alimlerini, felsefecilere nispeten geri zannediyorlar. Nursi'nin kendi ifadesince **“halbuki akılları gözlerine inmiş, kesrette boğulmuş olanların ne haddi var ki, veraset-i Nübüvvet ile makàsıd-ı âliye-i kudsiyeye yetişenlere yetişsinsinler?”**[60]

Bu son asılda belirtildiği üzere ilmi disiplinlerin kendi amaçları, yaklaşım tarzları, ilke ve prensipleri dikkate alınmaz ise hata yapılmış olur. Bilim dallarının bazı ortak konularının olması bu gerçeği değiştirmez. Kur'an ve Sünnet'e dayalı olarak gelişmiş, bu iki kaynaktan ilke ve yaklaşım tarzlarını çıkarmış olan ilim dallarının kriterleriyle değil de felsefe ve yeni gelişen akımlar esas alınarak naslar değerlendirilecek olursa, söz konusu yorum ve yaklaşımlar hatalı sonuçlara bizleri götürebilecektir. Elbette diğer bilim dallarından istifade edilebilir. Ancak Nursi'nin de vurguladığı üzere asıl olan Kur'an ve Sünnet'in kendi temel amaç ve yaklaşımıdır.

Zayıf hadisle amelle ilgili metodoloji kapsamında kabul edilebilecek ilkelerden birisi de Nursi'nin ifade ettiği üzere **“Kavi ile ittifak eden, kavileşir.”** kaidesidir. Said Nursi, [On Dokuzuncu Mektupta](#), Allah Rasulü'nün (s.a.v) yiyecek maddeleriyle ilgili

gösterdiği ve onun nübüvvetine delalet eden on olaya yer vermektedir. **“Mu’cizât-ı Nebeviyenin bereket-i taam hususunda olan kısmından birkaç kati ve mânen mütevatir misaline işaret edeceğiz.”** cümlesiyle başlayan on misalin akabinde şu değerlendirmeyi yapmaktadır:

“Bir Nükte-i Mühimme: Malûmdur ki, zayıf şeyler içtimâ ettikçe kuvvetleşir. İncecik ipler topak yapılırsa, kuvvetli halat olur. Kuvvetli halatlar topak yapılırsa, kimse koparamaz. İşte, on beş envâ-ı mu’cizâttan yalnız bereket kısmındaki mu’cizâtı ve o kısmın on beş kısmından ancak bir kısmını, on beş misalle gösterdik. Her bir misal, tek başıyla nübüvveti ispat eder bir derecede kuvvetliydi. Farz-ı muhal olarak, bunların bir kısmını kuvvetsiz saysak da yine kuvvetsiz diyemeyiz. Çünkü, kavî ile ittifak eden kavîleşir...”[61]

Fukahanın zayıf hadisle amel etmeleri konusunda söylenenlerle birlikte burada anlatılanlar birlikte düşünüldüğünde belki de “kavi ile ittifak eden, kavileşir” şeklinde dile getirilmemiş olsa da fukahanın da bu yaklaşıma sahip olduğu söylenebilir.

Sonuç

Makalemizde eş anlamda kullandığımız, Allah Rasulü’nün (s.a.v) söz fiil ve onaylamalarından ibaret olan **hadis ve sünnet**, İslam’la irtibatlandırılan bütün ilim dallarında çeşitli düzeylerde tesir icra etmiştir. Aynı zamanda hayatımızdaki yeri itibarıyla da vazgeçilmez bir yer teşkil eden hadisle ilgili karşılaşılan ve belki de en önemlisi diyebileceğimiz üç hususu bir cümleyle ifade etmek gerekirse, hadisin sıhhati, anlaşılması ve tatbiki diğer ifadeyle hadisle ameldir. Bu üç konunun birbiriyle sıkı bir irtibatı olduğu da bir gerçektir.

Hadisin zayıf olarak kabulü, sened ve ravilerin değerlendirilmesinden kaynaklandığı gibi senedin metninin diğer naslarla çatıştığı ve makul bir zemine oturmadığı kanaatinden de kaynaklanmaktadır. Bütün bu hususlardaki değerlendirmelerin de az veya çok izafilik/değişkenlik içerdiği durumlarda olabilmektedir. Said Nursi’nin de bu değişkenliğe dikkat çektiğini görmekteyiz.

Nursi’nin özellikle dikkat çekici olan yönünün metin yönünden diğer naslarla ve akılla çeliştiği ileri sürülen ve bu sebeple itiraz konusu olmuş hadisleri doğru anlamaya yönelik bir metodoloji geliştirmiş olmasıdır. Söz konusu metodolojiyi de bizzat bahsedilen sebeplerden dolayı itiraza uğramış hadisler üzerinde uygulamıştır. Onun, söz konusu hadislerin değerlendirilmesine Risale-i Nur külliyyatının değişik yerlerinde temas ettiği görülse de bu metodoloji özellikle [Yirmi Dördüncü Sözün Üçüncü Dalında](#) on iki asıl şeklinde ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Said Nursi'nin metodolojisinde, imkân nispetinde hadislerle amelî esas alındığı görülse de her rivayeti de olduğu gibi kabul diye bir yaklaşım tarzı yoktur. O, hadislerin içine karışmış, aslında hadisin metninden olmayan ifadelerin ayıklanması yönündeki bir yaklaşıma da metodolojisinde yer vermiştir.

Zayıf hadisle amel konusunda farklı görüşler olsa da ağırlıklı, hatta bazılarının ifadesince ittifak edildiği söylenen husus ahkâm konusunda delil olmadığı, bununla beraber Hz. Peygamber'in hayatını ve şahsiyetini, tebliğ faaliyetlerini, siyasî ve askerî mücadelelerini konu alan bilim dalı anlamında **meğazi ve siyer** konusunda müracaat edilen bir kaynak olabileceğidir. Aynı şekilde aslı Kur'an ve Sünnet'in sahih naslarında bulunan, fakat ayrıntı niteliğindeki hususlarda da teşvik veya sakındırma niteliğinde delil olabilmektedirler. Said Nursi'nin yaklaşımı da bu doğrultudadır. Aslında genel olarak yukarıdakilerin içinde değerlendirilebilecek, olan ancak Nursi'nin dikkat çektiği diğer bir husus da ileride meydana gelecek olaylar hakkında da imanı gerektiren bir zorunluluk olmaksızın, bir kanaat ve kabul niteliğinde zayıf hadislere müracaat edilebilir.

Bütün bunların ötesinde belirli bir hadisin bahsedildiği üzere zayıf olup olmamasıyla ilgili onu değerlendirenler açısından farklılıklar bir tarafa, İslam hukukçularının zaman zaman zayıf hadisi destekleyici bir delil olarak kullandığı da söylenebilir. Said Nursi'nin "**Kuvvetli ile zayıf kuvvetlenir.**" sözünü de bu doğrultuda değerlendirmek mümkündür.

Dipnotlar:

[1] Bedir, Murtaza, "Sünnet", DİA, İstanbul, 2010, XXXVIII, 150.

[2] Molla Hüsrev, Muhammed b. Feramuz Ali er-Rumi, Mir'âtu'l-Usûl fi Şerhi Mirkâtî'l-Vusûl, İstanbul, 1966, s. 385; Hallaf, Abdulvahhab, İlmü Usulî'l-Fıkh, Mektebetü'l-Esed, Dimeşk, ts., s. 36; Ebu Zehra, İslam Hukuk Metodolojisi (Fıkh Usulü), trc. Abdülkadir Şener, Fecr Yayınevi, Ankara, ts., s. 105; Sibai, Mustafa, es-Sünnetü ve Mekanetüha fi't-Teşrii'l-İslami, Beyrut, 1978, s. 47.

[3] Konuyla ilgili ayrıca bk. Nisa 4 /59, 80; Al-i İmran 3/31; Haşr 59/7; Ahzab 33/21, 36; Nisa 4/65.

[4] Buhari, Ebu Abdillâh Muhammed b. İsmail, el-Camiu's-Sahih, İstanbul, 1992, İtisam, 2.

[5] Özafşar, Mehmet Emin - Demir, Mahmut, "Zayıf" DİA, İstanbul, 2013, XXXIV, 157.

[6] Uğur, Mücteba, "Hadislerin Değerlendirilmesi", Diyanet İlmi Dergi [Diyanet Dergisi], 1976, c. 15, sayı: 2, s. 92.

[7] Polat, Selahattin, "Zayıf Hadislerle Amel", Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1983, sayı: 1, s. 83-110

[8] Konuyla ilgili geniş bilgi için bk. Polat, s. 90-95

[9] Pakistani, Zekeriya b. Ğulam Kadir, Min Usulî'l-Fıkhî ala Menheci Ehli'l-Hadis, Daru'l-Harraz, 2002, s. 22-23.

[10] Ebu'l-Beka, Eyyub b. Musa el-Huseyni el-Kırımî el-Kefevi, el-Külliyat Mucemun fi'l-Mustalahat ve'l-Furuku'l-Luğaviyye, Müessesetü'r-Risale, ts. Beyrut, s. 371.

-
- Ayrıca bk. Merdavi, Alauddin Ebu'l-Hasan b. Süleyman, et-Tahbir Şerhu't-Tahrir fi Usuli'l-Fıkh, Riyad, 2000, IV, 1948.
- [11] Özafşar,- Demir, a.g.e, , XXXIV, 158.
- [12] Polat, s. 96-97. Hadisle amel konusunda ayrıntılı değerlendirmeler için bk. Tehanavi, Zafer Ahmed el-Usmani, Kavaid fi Ulumi'l-Hadis, Beyrut, 1972, 92 vd.
- [13] İslami literatürde "bir şeyi veya bir kimseyi üstün kılan özellikler" anlamıyla amellerin, zamanların, şahısların, kabilelerin, milletlerin, yer ve şehirlerin benzerlerinden üstünlüğünü anlatmak için kullanılmış ve bunların her birine dair pek çok eser kaleme alınmıştır. Geniş bilgi için bk. Kandemir, M. Yaşar, "Fezâil", DİA, İstanbul, 1995, XII, 529-531.
- [14] Bir kimseye ait güzel ahlak, iyi işler ve ondan bahseden haber nitelikli şeylerdir. Zebidi, Muhammed b. Muhammed b. Abdi'r-Rezzâk, Tacu'l-Arus min Cevahiri'l-Kamus, Dâru'l-Hidâye, b.y.y, ts. IV, 301.
- [15] Nursi, Şualar, s. 364.
- [16] Muzdarip hadis: Senesinde veya metninde ravilerin ihtilaf ettikleri ve bu ihtilafı gidermenin ve tercihte bulunmanın mümkün olmadığı hadistir. Useymin, Muhammed b. Salih b. Muhammed, Mustalahu'l-Hadis, Kahire, 1994, s. 16.
- [17] Nursi, Şualar, s. 364.
- [18] Şirbini, Şemsuddin Muhammed b. Ahmed, Muğni'l-Muhtâc ilâ Marifeti Elfâzi'l-Minhâc, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, b.y.y., 1994, I, 592; Büceyremi, Süleyman b. Muhammed b. Ömer Büceyrimi, Tuhfetü'l-Habib ala Şerhi'l-Hatib, Dârü'l-Fikr, 1995, b.y.y.,II, 299; Şirvani, Abdülhamid İbn Kasım Şihabüddin Ahmed b. Kasım el-Abbad, Haşiyetu'l- İmam Abdu'l-Hamid (Tuhfetu'l-Muhtac fi Şerhi'l-Minhac ve Haşiyetü Ahmed b. Kasım ile birlikte) İhyau Turasi'l-Arabi, b.y.y., 1983, I, 271.
- [19] Ebu Zehra, Usul, s. 111-112; Ayrıca bk., Polat, Selahattin, Mürsel Hadisler ve Delil Olma Yönünden Değeri, Ankara, 1985, s. 89-144.
- [20] İzmirli, İsmail Hakkı, "Mehdi Meselesi, Muallim Ata Efendinin Üçüncü Sorusuna Cevap", Sadeleştiren, Ali Duman, Hikmet Yurdu, Yıl: 3, C:3, S: 6, Temmuz-Aralık 2010, ss. 339.
- [21] Kabul etmeyenlere örnek kabilinden bk. İlhan, Avni, "Kütübü Sittedeki Hadislere Göre Mehdilik", Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1992, sayı: 7, s. 101-124. Mehdi inancını kabul edenlere örnek olması açısından bk. Sarıtoprak, Zeki, "Ehl-i Sünnet inancına göre Mehdilik Meselesi", <http://www.enfal.de/mesele5.htm>, erişim tarihi: 12.06.2017.
- [22] Yavuz, Yusuf Şevki, "Mehdi", DİA, Ankara, 2003, XXVIII, 371.
- [23] Tirmizi, Muhammed b. İsa, es-Sünen, İstanbul, 1992, Fiten, 52.
- [24] Rivayetlerle ilgili itirazlar için bk. Sifil, Ebubekir, "Mehdi Meselesi", <https://ebubekirsifil.com/gazete-yazilari/mehdi-meselesi/>, erişim tarihi: 12.06.2017.
- [25] Said Nursi'nin Mehdi konusuyla ilgili görüşlerinin değerlendirilmesi için bk. Sarıtoprak, a.y.
- [26] Mecelle, md. 60.
- [27] Nursi, Lem'alar, s. 93.
- [28] Nursi, Sözler, s. 307.
- [29] Nursi, Sözler, s. 315.
- [30] Nursi, Sözler, s. 308. Ayrıca bk. Nursi, Sözler, s. 241-242.
- [31] Nursi, Sözler, s. 308.

-
- [32] bk. Bardakoğlu, Ali, "Fıkıh", İlmihal (İman ve İbadetler), İSAM Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, 1998, I, 144.
- [33] Bardakoğlu, I, 165.
- [34] bk. Kuş, Ayşegül, "XIX.Yüzyılın İlk Yarısında W. J. Hamilton'a Göre Samsun ve Çevresi" Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Sayı 18, 2014, s. 1-10.
- [35] Hz. Peygamber'in hayatını ve şahsiyetini, tebliğ faaliyetlerini, siyasî ve askerî mücadelelerini konu alan bilim dalı. Geniş bilgi için bk. Fayda, Mustafa, "Siyer ve Megâzi", DİA, İstanbul, 2009, XXXVII, 319.
- [36] Nursi, Sözlere, s. 308. Ayrıca bk. Lem'alar, s. 94. Yahudilik ve Hıristiyanlık'tan İslam kaynaklarına geçtiği kabul edilen bilgiler için "İsrailiyat" terimi kullanılır. İsrailiyat hakkında geniş bilgi için bk. Hatiboğlu, İbrahim, "İsrâiliyât", DİA, İstanbul, 2001, XXIII, 195 vd.
- [37] "Arz, Sevr ve Hût üzerindedir." rivayetinin izahıyla ilgili olarak bk. Nursi, Muhakemat, s. 52.
- [38] Nursi, Sözlere, s. 308.
- [39] Nursi, Sözlere, s. 308.
- [40] Nursi, Sözlere, s. 308.
- [41] Zeydan, Abdülkerim, el-Veciz fi Usuli'l-Fıkıh, Beyrut, 2012, s. 221.
- [42] İlgili madde mecelede şu şekilde yer almaktadır: "Ma'nay-ı hakiki müteazzir oldukta mecaza gidilir"
- [43] Nursi, Sözlere, s. 308. Ayrıca bk. Nursi, Lem'alar, s. 94.
- [44] Hadisin kaynaklarıyla ilgili olarak bk. <https://www.sorusorucevapbul.com/soru-cevap/hadis/dunya-okuz-ve-baligin-uzerindedir-hadisinin-kaynagi-nedir>; <http://www.sorularlarisale.com/index.php?s=modules/kulliyat&risale=174&sayfa=164>.
- [45] Müslim, Cennet, 12.
- [46] Nursi, Sözlere, s. 308-309.
- [47] Nursi, Sözlere, s. 309-311.
- [48] Ebu Şeybe, Abdullah b. Muhammed b. İbrahim b. Osman, Müsnedü Ebi Şeybe, Riyad, 1997, II, 424.
- [49] Nursi, Sözlere, s. 311.
- [50] Nursi, Sözlere, s. 312-313.
- [51] Mesela Kenzu'l-Ummal'da yer alan bir rivayet şöyledir: "Kim sabah namazını cemaatle kılip sonra güneş doğuncaya kadar oturur sonra da iki rek'at namaz kılsa tas tamam bir hac ve umre sevabı alır" Tirmizi, Sefer, 59, Alî b. Hüsâmeddîn b. Abdilmelik b. Kadîhân, Kenzü'l-Ummâl fi Süneni'l-Akvâl ve'l-Ef'âl, Müessesetü'r-Risâle, 1985, VII, 808.
- [52] Mesela 26/1/2012 tarihli resmî gazetede ilan edildiği üzere, kırk yaşını doldurmuş ve yüksek öğrenim yapmış Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri veya bu niteliklere ve milletvekili seçilme yeterliğine sahip her Türk vatandaşı Cumhurbaşkanı seçilebilir (madde: 6). Sadece bu maddeye bakıldığında kırk yaşını doldurmuş ve yükseköğrenim yapmış olan her Türk vatandaşının cumhurbaşkanı olacağı anlaşılır. Fakat gerçekleşme itibarıyla ise sadece bir kişi cumhurbaşkanı olur. İmkân itibarıyla geneli, gerçekleşme itibarıyla bir kişiye düşüren, ilgili kanunun diğer maddeleri diğer ifadeyle cumhurbaşkanı olabilme şartlarıdır.
- [53] Nursi, Sözlere, s. 313.

[54] Nursi, Sözlür, s. 313.

[55] Nursi, Sözlür, s. 313.

[56] Sevap açısından buna benzer bir rivayet Taha Süresi'nin okunmasıyla ilgili olarak da geçmektedir. bk. Firuzabadi, Mecduddin Ebu Tahir Muhammed b. Yakub, Besairu Zevi't-Temyiz fi Letaifi'l-Kitabi'l-Aziz, Kahire, 1996, I, 316.

[57] Nursi, Sözlür, s. 314.

[58] Nursi, Sözlür, s. 315.

[59] Nursi, Sözlür, s. 315.

[60] Nursi, Sözlür, s. 315.

[61] Nursi, Mektubat, s. 113, 119. Benzer yaklaşımı göstermesi açısından ayrıca bk. Nursi, Mektubat, s. 151.

Kaynaklar:

ALÎ b. Hüsâmeddîn b. Abdilmelik b. Kadîhân, Kenzü'l-Ummâl fî Süneni'l-Akvâl ve'l-Ef'âl, Müessesetü'r-Risâle, 1985

BARDAKOĞLU, Ali, "Fıkıh", İlmihal (İman ve İbadetler), İSAM Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, 1998

BEDİR, Murtaza, "Sünnet", DİA, İstanbul, 2010

BUHARİ, Ebu Abdillâh Muhammed b. İsmail, el-Camiu's-Sahih, İstanbul, 1992

BÜCEYREMİ, Süleyman b. Muhammed b. Ömer Büceyrimi, Tuhfetü'l-Habib ala Şerhi'l-Hatib, Dârü'l-Fikr, 1995

EBU ŞEYBE, Abdullah b. Muhammed b. İbrahim b. Osman, Müsnedü Ebi Şeybe, Riyad, 1997

EBU ZEHRÂ, İslam Hukuk Metodolojisi (Fıkıh Usulü), trc. Abdülkadir Şener, Fecr Yayınevi, Ankara, ts.

EBU'L-BEKA, Eyyub b. Musa el-Huseyni el-Kırımî el-Kefevi, el-Külliyat Mucemun fi'l-Mustalahat ve'l-Furuku'l-Luğaviyye, Müessesetü'r-Risale, Beyrut, ts.

FAYDA, Mustafa, "Siyer ve Megâzi", DİA, İstanbul, 2009

FİRUZABADİ, Mecduddin Ebu Tahir Muhammed b. Yakub, Besairu Zevi't-Temyiz fi Letaifi'l-Kitabi'l-Aziz, Kahire, 1996

HALLAF, ABDULVAHHAB, İlmü Usuli'l-Fikh, Mektebetü'l-Esed, Dimeşk, ts.

HATİBOĞLU, İbrahim, "İsrâiliyât", DİA, İstanbul, 2001

<https://www.sorusorucevapbul.com/soru-cevap/hadis/dunya-okuz-ve-baligin->

uzerindedir-hadisinin-kaynagi-nedir; <http://www.sorularlarisale.com/index.php?s=modules/kulliyat&risale=174&sayfa=164>.

İLHAN, Avni, "Kütübü Sittedeki Hadislere Göre Mehdilik", Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, sayı: 7,1992

İZMİRLİ, İsmail Hakkı, "Mehdi Meselesi, Muallim Ata Efendinin Üçüncü Sorusuna Cevap", Sadeleştiren, Ali Duman, Hikmet Yurdu, Yıl: 3, C:3, S: 6, Temmuz-Aralık 2010

KANDEMİR, M. Yaşar, "Fezâil", DİA, İstanbul, 1995

KUŞ, Ayşegül, "XIX.Yüzyılın İlk Yarısında W. J. Hamilton'a Göre Samsun ve Çevresi" Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Sayı 18, 2014

MERDAVİ, Alauddin Ebu'l-Hasan b. Süleyman, et-Tahbir Şerhu't-Tahrir fi Usuli'l-Fıkh, Riyad, 2000

MOLLA HÜSREV, Muhammed b. Feramuz Ali er-Rumi, Mir'âtu'l-Usûl fi Şerhi Mirkâti'l-Vusûl, İstanbul, 1966

MÜSLİM, Ebu'l-Huseyn Müslim b. Haccac, el-Camiu's-Sahih, İstanbul, 1992

NURŞİ, Said, Lem'alar

NURŞİ, Said, Mektubat

NURŞİ, Said, Muhakemat

NURŞİ, Said, Sözlür

NURŞİ, Said, Şualar

ÖZAFŞAR, Mehmet Emin - Demir, Mahmut, "Zayıf" DİA , İstanbul, 2013

PAKİSTANİ, Zekeriya b. Ğulam Kadir, Min Usuli'l-Fıkhî ala Menheci Ehli'l-Hadis, Daru'l-Harraz, 2002

POLAT, Selahattin, "Zayıf Hadislerle Amel", Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, sayı: 1, 1983

POLAT, Selahattin, Mürsel Hadisler ve Delil Olma Yönünden Değeri, Ankara, 1985

SARITOPRAK, Zeki, "Ehl-i Sünnet inancına göre Mehdilik Meselesi", <http://www.enfal.de/mesele5.htm>, erişim tarihi: 12.06.2017.

SİBAİ, Mustafa, es-Sünnetü ve Mekanetüha fi't-Teşrii'l-İslami, Beyrut, 1978

SİFİL, Ebubekir, "Mehdi Meselesi", <https://ebubekirsifil.com/gazete-yazilari/mehdi-meselesi/>, erişim tarihi: 12.06.2017

ŞİRBİNİ, Şemsuddin Muhammed b. Ahmed, Muğni'l-Muhtâc ilâ Marifeti Elfâzi'l-Minhâc, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, b.y.y., 1994

ŞİRVANİ, Abdülhamid İbn Kasım Şihabüddin Ahmed b. Kasım el-Abbad, Haşiyetu'l-İmam Abdu'l-Hamid (Tuhfetu'l-Muhtac fi Şerhi'l-Minhac ve Haşiyetü Ahmed b. Kasım ile birlikte) İhyau Turasi'l-Arabi, b.y.y., 1983

TEHANAVİ, Zafer Ahmed el-Usmani, Kavaid fi Ulumi'l-Hadis, Beyrut, 1972

TİRMİZİ, Muhammed b. İsa, es-Sünen, İstanbul, 1992

UĞUR, Mücteba, "Hadislerin Değerlendirilmesi", Diyanet İlmî Dergi [Diyanet Dergisi], c. 15, sayı: 2, 1976

USEYMİN, Muhammed b. Salih b. Muhammed, Mustalahu'l-Hadis, Kahire, 1994

YAVUZ, Yusuf Şevki, "Mehdi", DİA, Ankara, 2003

ZEBİDİ, Muhammed b. Muhammed b. Abdi'r-Rezzâk, Tacu'l-Arus min Cevahiri'l-Kamus, Dâru'l-Hidâye, b.y.y, ts

ZEYDAN, Abdulkerim, el-Veciz fi Usuli'l-Fıkh, Beyrut, 2012.